

יסכר פי דוברי שקר

יחוסו של הרב הגה"צ רבי יהודה זרחיה אזולאי זצ"ל למרנא הרחיד"א

יסקר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

בשנים האחרונות נתרבו המערערים, הטוענים שוב ושוב שרבי יהודה זרחיה אזולאי¹, איננו נצר למרנא הרחיד"א, ואליבא דאמת, אי"צ עבור כל טענה הנטענת, לבוא עלי גליון ולהוכיח את צדקת היחוס המקובלת במסורת מדורי דורות, ולמותר לציין כי כדי להפריך מסורת, חייבים לבוא בהוכחות חותכת וראיות מוצקות, ובלא כל זה בלתי אפשרי להפריך מסורת בריאה ואיתנה, וכבר אמרו רז"ל קושטא קאי, שיקרא לא קאי, אמנם היות שהמערערים קולמוסם בידם, וכותבים את הגיגיהם תחת כל עץ רענן, ומי שאינו מתמצא בענין זה יכול לעלות על דעתו שמא יש בדבריהם ממש, אשר על כן אמרתי אאזור כגבר חלצי ואקומה לעמוד בפרץ נגד כל אלו המערערים שכל דבריהם אינם אלא בוקי סריקי, שאין בהם ממש, ואגלה את נכליהם לעין כל, שכל דבריהם אינם אלא דחוקים מדחוקים שונים, ואינם באים בראיות ברורות וחזקות, כאשר עניכם תחזינה מישרים.

ואלו עיקרי הדברים שעלו מכל מאמריהם, אשר מזה רוצים להוכיח כי "ריז"א אינו נכד הרחיד"א".

א. לא מצאנו בכל כתבי הריז"א ולו אפ' פעם אחת שכשהריז"א מזכיר את זקינו הרחיד"א, מוסיף וכותב עליו את התואר "מורי זקני"², ואעפ"י שאליבא דאמת כשהריז"א מזכיר את זקינו הרחיד"א כותב עליו את התואר "נשיא בית אב", ופשטות כוונתו הוא ל'ראש משפחתנו', אולם המערערים טוענים שא"א להביא מכאן ראיה שהרי אפשר לומר שכוונת הריז"א הוא, שהרחיד"א הוא יקר תפארת משפחתנו ואין כוונתו שהרחיד"א זקינו, אלא חשבו של משפחתנו³.

ב. בכל ההמלצות וההסכמות אשר קבל במהלך שנות חייו, אף שמוזכרים בו תארים מופלגים אודות יחוסו הרם⁴, אינם מזכירים מפורשות את עובדת היותו נכד הרחיד"א. ובאשר לעובדה שבמכתבים וההסכמות שנתנו על הספרים אשר נמצאו תחת ידו לאחר הסתלקותו לחיי עד, נאמר בהם המילה ירושה⁵, אשר מוכיח עובדת היות נכד הרחיד"א, טענו המערערים שנתון זה אינו חד משמעי, ונתון

¹ הריז"א נשא לאשה את מרת לאה בת רבי אהרן משה ב"ר ישראל יפה, היה אביו של רבי חיים יוסף דוד אזולאי המכונה "בכור אזולאי", וכן ידוע בשם "הרחיד"א הירושלמי", נשא לאשה את מרת רבקה בת רבי דוד יעיש, נולדו לו ארבע בנות, מרת לאה שיון אשת ר' ישראל שמעון, מרת פייגל מנדלבוים אשת ר' יעקב (המכונה ר' יעקב שוחט), מרת גינעשע שפירא אשת ר' מאיר, מרת דבורה רייזל וינגרטן אשת ר' יהושע שמעון, (ומהן מסתעפות משפחות קירשנבוים, רבינוביץ, וילהלם, טווערסקי, סגל, בריזל, ועוד).

² יש לציין כי הריז"א כמעט ואין מזכיר את זקינו הרחיד"א, בלי תואר כל שהוא, אלא כאשר מזכירו מוסיף וכותב עליו את התואר "נשיא בית אב", חוץ משני פעמים נדירות, פעם אחת מצאנו באוצרו של הריז"א הנמצא בספריה הלאומית, איזה פיתקה קטנה, ששם כתב הריז"א כך: "וכ"כ הרב חיד"א בשה"ג", הרי שלא כתב שום תואר, ואליבא דאמת משם אין באפשרות כלל להביא ראיה ללא ידיעת כל הקטע, מפני שיכול להיות שאין זה דבריו כלל, אלא איזה שהיא העתקה מהסכמה של מאן דהו לפי' הרש"ס על הירושלמי, ולכן כתבו בלי כל תואר, שהרי אין זו דבריו, עוד פעם אחת מצאתי בספר תולדות חכמי ירושלים א' להרב אריה לייב פרומקין פרק א' עמוד 16 מעתיק שם הריז"א מכתב מאדם גדול, (הרב מו"ה יאיר גאביון אחד מרבני מערים הקדמונים בזמן מהריט"ץ ומהריק"ש וסיעתם) ומציין מראה מקום לאותו גדול בשם הגדולים וכותב שם כך: "עיין לנר ישראל הרב חיד"א בשם הגדולים".

³ כן כתב הרב וועקנין במאמרו קובץ עץ חיים באבוב טז עמוד ס"ז הערה קי"ב.

⁴ בכל המכתבים מתואר יחוסו הרם, "ממשפחת רם גזע איתנים", "מהמשפחות המיוחסות שבהעיר רבת המעלות וכו'", "אבותיו הקדושים, והמפורסמות אינם צריכות ראיות", "חומר מגזע חכמי קשטיליאי", "מגזע היחס שלשלת היוחסין", "בר אורין ובר אבהן מגזע ישישים", "זרע קודש מגזע איתנים, ממעונות אריות, לבן של ראשונים, עירין קדישין ממלכת כהנים", "זרע קודש ברוך מבנים חומר מגזע המלוכה".

⁵ "מירושת אבות לנחלת בנים", בהסכמה שנדפסה על הספר "פרקי אבות עם פירוש מהר"א אזולאי בעל חסד לאברהם", ירושלים תר"ע, עיין בהמשך מסמך מס, 5.

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

לפרשנויות נוספות, וכאשר יובא בהמשך, ובאשר להסכמות או המלצות בהם כן מפורש להדיא את עובדת היותו נכד להרחיד"א, כדוגמת הסכמת רבני ווילנא, וכן מזכיר האדמו"ר הזקן, וכן ע"י הרב מ. לעהמאן, ע"ז כתבו: מנין להם לדעת בוודאות, שמועה שמעו ולכן כתבו, אבל עדיין אין זה הוכחה חדה ובהירה, וארחיב על כך בהמשך.

ג. בעזבונו של הריז"א נמצאים הרבה כתבי ידות אשר מקודם היו תחת יד מרנא הרחיד"א, והיה מקובל רבות בשנים שהכ"י הגיעו לידו בירושה ממרנא הרחיד"א כטענת משפחתו של הריז"א, אך המערערים טוענים שהריז"א רכשו מנכדי הרחיד"א, ומביאים ראיה לדבריהם ממה שנמצא בעזבונו פירוש מהרש"ס⁶ על תלמוד ירושלמי⁷, ובריש מסכת שביעית, שהוא תחילת כרך ב', כתב הריז"א על הגליון: "קניתי לי לשמי ולזרעי מיורשי הרב הנז' זלה"ה, יאודה זרחיה אזולאי ס"ט", ופירשהו שבע"כ כוונתו לומר שקנה אותו מיורשי מרן הרחיד"א, שהרי הכ"י היה מקודם ביד הרחיד"א, וא"כ בע"כ שכוונת הריז"א היתה שקנאו מאת יורשי הרחיד"א, וללמד על הכלל כולו יצא, שאת כל הכ"י קנה מיורשי הרחיד"א ולא כפי המקובל שבאו לידו בירושה⁸.

ד. גם אם נרצה עדיין ליישב את ההוכחות דלעיל, עדיין טוענים המערערים "שמבחינת סדר הדורות לא יתכן לייחס את הריז"א כנכד למרנא הרחיד"א", וטענתם בפייהם שהרי הריז"א הדפיס בליוורנו בשנת תקע"ח את הספר "שו"ת הרידב"ז" וחתם בהקדמתו כך: "הצעיר יהודה זרחיה ס"ט בן לא"א הרא"ש הרב החסיד מוהר"ר משה זלה"ה בן להרב המופלא ח"ק כמוהר"ר דוד אזולאי זלה"ה", הרי ששם אביו הוא ר' משה ושם סביו הוא ר' דוד, וזה וודאי שסבו זה ר' דוד לא היה נכד להרחיד"א כי במבחינת השנים המועטות אינו יכול להיות, מכיון שהנכד הגדול ביותר למרנא הרחיד"א נולד לערך בשנת תקכ"ז, והריז"א שימש ברבנות במצרים בשנת תקע"ד ואינו במציאות שבעבור רק 47 שנים, יהיה לר' דוד נכד דיין במצרים (לפי החשבון היה הריז"א צריך להיות לערך בגיל 7), ולומר שר' דוד הנ"ל היה בן הרחיד"א פשוט שאינו שהרי לא יתכן שיהיה שם הבן כשם האב, וכן לומר שהיה חתן מרנא החיד"א גם אינו, שהרי לא ידעין שהיה למרנא הרחיד"א חתן בשם אזולאי, וכן לפי"ז אינו מובן האיך ירש את הרחיד"א, הא קיי"ל שאין בת יורשת אלא בן יורש.

עד כאן עקרי הטענות ואני הקטן אתמהא האיך רוצים בכוח טענות אלו לפרוך מסורת בריאה ואיתנה.

ואשר ע"כ אנסה לפרט אחת לאחת האם יש בהם כדי לפרוך:

⁶ הרש"ס – ר' שלמה בכ"ר יוסף סיריליאן, היה מגולי ספרד בשנת רנ"ב, עבר בדרכו במקומות רבים, בשנת רצ"ט כבר היה בעיר צפת בא"י, בשנת ש"ח מוצאים אנו את חתימתו בין רבני ירושלים, נסתלק בין השנים שי"ג לשט"ו. חיבר פירוש על ירושלמי סדר זרעים ושקלים, וכן ערך גמ' על מסכת עדיות, בו קיבץ מכל המקומות שמזכרים בגמ', והוסיף נופך משלו לדברי הגמרא.

⁷ פי' מהרש"ס מחולק לג' כרכים, כרך א' ברכות פאה דמאי כלאים שקלים, כרך ב' שביעית מעשרות מעשר שני, כרך ג' עדיות חלה ערלה ביכורים.

⁸ עיין בקובץ ירושלים ג' עמוד קל"ט במאמרו של ר' יעקב משה טולידאנו, וכן במאמרו של הרב וועקנין קובץ עץ חיים באבוב טז עמוד ס"ז.

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

א. הטענה המרכזית שהועלתה כאן, מדוע אין הריז"א מייחס עצמו לזקינו במפורשות, ואינו מזכיר בתואר המקובל "מורי זקני", ורבים ניסו ליישב תמיהה זו, ולמען האמת אין איתנו יודע מדוע ראה לנחוג כן, אך זה וודאי שאין בטענה זו די כדי להפריך את המסורת, שהרי אין בו מן הראיה כלום, מה גם שאינה טענה צודקת.

כי גם בנו הרב בכור על אף שביתו העידה באזני כמה אנשים שקבלה במסורת מאביה על היותה נכדה, אעפ"כ גם הוא נהג כמנהגו של אביו, ובכל כתביו לא נמצא מקום בו הוא מזכיר בפירוש את עובדת היותו נכד להרחיד"א⁹, והדברים הגיעו עד כדי שהמערערים באו בכתובים לטעון כביכול שגם הוא מעולם לא סבר יחוס זה, ועל מה שביתו טענה באזני כמה אנשים שקבלה במסורת מאביה שהיא נכדה, מלאו פיהם בשחוק ואמרו סיפורי סבתות, אך הן אמת שכמעט ואין בנמצא כתובים שכתב על עצמו "נכד הרחיד"א", אבל למעשה קיים מכתב אחד¹⁰, שבחתימת יד קדשו כותב שם בזה הלשון: "חוטרי מגזע רב חיד"א וחסד לאלפים ואור החמה", ועליו חתומים רבני חב"ד.

חזינן מהכא שעל אף שלרוב לא כתב הרב בכור על עצמו את הייחוס בפירוש, נמצא מכתב אחד בו חתם עצמו ביחוס זה, וא"כ נשאלת השאלה מדוע לא חזינן בשאר מקומות שמייחס עצמו¹¹, "לאלוקים פתרוני", הרי שמטעם הכמוס עמו לא רצה לכתוב ייחוס זה¹², אשר על כן אי אפשר להוכיח מזה שהריז"א לא כתב על עצמו את יחוסו בפירוש, שאינו נכד הרחיד"א, שהרי גם בנו אחריו נהג כמנהג אביו¹³, ובפרט כאשר לרוב הזכירו בתואר נשיא בית אב וכו', כשהכוונה בסתמו לראש משפחתו.

ואפילו לפי דברי המערערים, בע"כ היה לו טעם כמוס למה לא פירט יחוסו, שהרי לפי דברי הרימ"ט במאמרו תעודות לתולדות רבי יהודה זרחיה אזולאי, עכ"פ מיחסו לנכד החסד לאברהם, וכן הרב וועקנין מיחסו להרב המקובל אברהם אזולאי ממראכש, וא"כ גם לדבריהם עדיין תמוה הדבר למה

⁹ הרב בכור כותב על עצמו "משפחת בית אזולאי אשר אני בא מתוכם", "חוטרי מגזע האיתנים מוסדי הארץ רבני קדישי בית אזולאי הרוממה ומגזע הלבוש", אחיו הרב חזקיהו אזולאי (היה אחיו מאב ולא מאם) כותב כך "אבותי הקדושים רבני וגאונים בית אזולאי".

¹⁰ הרב בכור כתב ג' מכתבים למוסד "ועד פקידים ואמרכלים לארה"ק באמשטרדם (פקוא"מ)", המכתבים עצמם נכתבו ע"י כותבים שונים שאין ידוע מי הם, אמנם חתם בעצמו על כל ג' המכתבים, כמו שמוכח שבכל שלושת המכתבים החתימה אחת היא.

¹¹ ומדובר במכתבי תמיכה, שעל ידם רצה להשיג לעניות הנוראה בו חי, ואעפ"כ רק במכתב אחד מצאנו שכתב את יחוסו בפירוש, ולא בשאר המכתבים.

¹² שמעתי אומרים בשם הר"א בריזל נכד הרב בכור, שבכל פעם כשנזכר הרב בכור ביחוסו, היה נאנח ואומר מתי יגיע מעשי למעשה אבותי, והתבייש מאד מיחוסו רם המעלה, והיה אומר לרוב ענוותנותו, לסובבים אותו כי הרוצה להתייחס אחר אבות אבותיו עריך שיהיה לו שייכות עם מעשיהם, ויתכן שמפני זה נמנע ולא כתב יחוסו כלל בפרטות, או יש לומר שהריז"א היה נכד, בן אחר בן, למקובל הגדול הרב אברהם אזולאי, המקובל ממרוקו, (כדעת הרב וועקנין), אשר לא היה ידוע כ"כ כאן בא"י, חשש להתייחס להרחיד"א יותר מאשר לזקינו רבי אברהם, מפני שראה בכך פגיעה בכבוד זקינו רבי אברהם, ולכן נקט בשב ואל תעשה (עין גם בהמשך אות ב).

¹³ הרי גם על הרב בכור כתב הרב וועקנין "כמדומה שגם רבי יוסף חיים דוד (בן ריז"א) לא הזכיר יחוס להרב חיד"א", עכ"ל ומשמע מדבריו, שגם הרב בכור לא סבר יחוס זה, מכיון שלא מצאנו שייחס עצמו להרחיד"א, ועל אף זאת הוכח ש"פעמים נדירות" כן כתב יחוסו בפירוש.

יחוס פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

הריז"א לא מזכיר יחוס זה¹⁴, הרי שגם לדבריהם מוכח שהריז"א טעמו עמו מדוע לא כתב יחוסו¹⁵, וממילא אין מובן כלל מה מצאו בטענה זו פירכא להיותו נכד הרחיד"א, וא"כ ברור הדבר שאי אפשר להביא ראיה מטענה זו כלל.

(במאמר המוסגר: רק נשאר לתאר לעצמנו מה היה קורה אילו היינו מוצאים היום כת"י לריז"א¹⁶, ובו כותב מפורשות נכד הרב חיד"א מה יענו המכחישים אז?)

עוד נראה לי לומר והוא העיקר, שנראה מלשונו של הרב בכור שנהג לכתוב לשון מליצי, אך בוודאי כוונתו בכל לשונותיו להתייחס כנכד הרחיד"א, ואשר ע"כ ניתן לומר שגם אביו התכוון בלשונותיו כלשונות מליציות וכוונתו אחת כבנו.

לסיכום: הרב בכור גם לרוב לא יחס את עצמו להרחיד"א, ואין אנו יודעים מדוע ראה לנהוג כך¹⁷, כך גם אביו הריז"א נהג באותו מנהג, מטעם הכמוס עמהם, ולא כתב את יחוסו בפירוש להרב חיד"א, או שכתבו כל יחוסם בלשונות מליציות, ולכן לא מצאנו במפורשות את ייחוסו.

ב. אחרי מה שכתבתי קודם, נדמה לי שאין צורך להתייחס לטענה מדוע במכתבים וההמלצות שנתנו לריז"א בחיי חיותו לא מוזכרת עובדת היותו נכד הרחיד"א, וזאת מכיוון שיש הרבה מכתבים והמלצות, שאחרי ההנחה שהריז"א היה כן נכד הרחיד"א, א"כ הדבר חוזר לפרשנותו הפשוטה. עוד נראה לי לומר שיכול להיות שחכמי אצוירא, כתבו "שהוא מהמשפחות המיוחסות וכו'", היינו משום שהיה צאצא מצד אביו¹⁸ למקובל הגדול הרב אברהם אזולאי ממראקש¹⁹, שהיה נערץ מאוד במרוקו, (ואף חברו שיר מיוחד עליו) ויתכן אף יותר ממרנא הרחיד"א שלא היה שם, ולכן בהמלצותיהם התייחסו למשפחה בכלליות, וכללו הכל בייחוס אחד, ואחריהם נמשכו כל הרבנים שהמלצה זו היתה למראה עיניהם, כחכמי מצרים ורבני ירושלים והבאים אחריהם.

לסיכום: משפחת הריז"א היתה לכו"ע משפחה כבודה במרוקו, ורבני אצוירא לא נכנסו לפרטי היחס, והמשיכו אחריהם כל אלו שכתב זה היה למראה עיניהם, ובהנחה שהיה נכדו של הרחיד"א א"כ הדבר פשוט שכוונתם היה ליחוס זה, עוד ניתן לומר שהריז"א היה נכד למקובל הנערץ במרוקו הרב

¹⁴ עיין בקובץ חיים באבוב שהעיר כן הרב וועקנין, שגם לדעתו עדיין הדבר תמוה, וא"כ אין מובן מדוע במאמרו מוכיח מקושיא זו, הרי גם לדבריו עדיין קשה קושיא זו, ומכח מגמתו, וזאת תמיה רבתי האין גברא רבא כמוהו לא שם ליבו לזה.

¹⁵ הרי הדבר ברור שמשפחתו של הריז"א יחוסה היה גדול מאד, כמבואר בכל ההמלצות שקבל.

¹⁶ שהרי יש הרבה כתבים להריז"א שעדיין לא פוענחו, ומנחים עדיין בספרייה הלאומית, ויתכן שנמצאים שם מכתבים, בהם הוא כן כותב על הרחיד"א את התואר זקני,

¹⁷ הרי יכל תמיד לכתוב בכל מכתבי בקשותיו את יחוסו, שהרי בעיתונות התקופה ההיא כבר נכתב על אביו נכד הרחיד"א, ואף אחד לא יצא חוצץ נגדו, כמו שנעשה לאחרים באותה תקופה שרעו לטעון שהם נכדי הרחיד"א, ולמרות זאת בחר לא לעשות זאת.

¹⁸ כן כתב הרב וועקנין בקובץ עץ חיים באבוב, ומסתמך על מאמרו של הרימ"ט, וזאת צריך לדעת כי הרימ"ט מביא מקור לדבריו, את מכתב רבני ירושלים משנת תקצ"ו, שאינו נמצא כהיום תחת ידינו, כך שאין בדבריו אלו לגרוע או להוסיף, ורק כתבתי זאת, משום שלפי דברי הרב וועקנין, ניתן ליישב את ההמלצות בהם לא מוזכר הרחיד"א אלא רק משפחתו בכלליות באפשרות נוספת, אבל לדעתי אין זו התשובה למה הריז"א ושאר הרבנים בהמלצותיהם לא הזכירו את יחוסו בפרוטרוט, ועיין עוד בהערה הקודמת שיתכן וכוונתם להרב חסד לאברהם.

¹⁹ כמבואר במאמרו של הרב וועקנין בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז הערה קל ועיין עוד מה שכתבתי בסוף הערה 37 שיתכן וכוונתם להרב חסד לאברהם, וכהבנת הרימ"ט במאמרו עמוד קל"ח.

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

אברהם, (ויתכן אף יותר מהרחיד"א שלא גר שם), אשר ע"כ יתכן ולכן לא הזכירו חכמי ורבני אצוורא את יחוסו להרחיד"א בפרטות, והבאים אחריהם שמכתב זה היה למראה עיניהם כמבואר במכתביהם, נקטו בלשונות המפורשות במכתב הראשון, ועל כן אין מן התמה למה נכתב בכלליות, והדבר חוזר לפרשנותו הפשוטה.

ג. לגבי פירוש הרש"ס, שנמצא בעזבונו, שטוענים המערערים, שכביכול הריז"א רכש את הכ"י מיורשי החיד"א ולא מיורשי הרש"ס, טענה זו נובעת מחוסר ידע בסיסי, בסדר השתלשלות הכ"י. ובכדי להבין את מהלך העניינים, עלינו לנסות ולבדוק ביד מי היה הכ"י של תלמוד ירושלמי עם פירוש הרש"ס, ולכן מוכרחים אנו להכנס לפרטי הדברים והשתלשלות הכ"י.

הראשון שנוגע לעניינינו שהזכיר גמרת הרש"ס הוא מרנא הרחיד"א, בספרו בשם הגדולים מע"ג ש נה, ושם כתב בזה"ל: "וחיבר (הרש"ס א.ה.) פירוש לירושלמי, פירוש מופלא על סדר זרעים ושקלים, וישנו בעה"ק ירושלים ת"ו כ"י והנאני מאד. גם ראיתי בכ"י שחיבר גמרא על מס' עדיות שקיבץ מדברי התלמוד דשייכי לה, והוסיף נפך בלשון התלמוד וביאר עליה פירוש רחב, ובאה לידי גמרא זו וברכתי ברוך שחלק וכו'". עכ"ל הרי ברור ממללו שלא היה תחת ידו פירוש הרש"ס על סדר זרעים ושקלים, ורק ראהו ונהנה מאד, ועל גמרא עדיות אין ברור האם כוונתו במה שכתב "בא לידי" שהיה שלו, או שרק היה תחת ידו וראהו ובירך עליו, אמנם מהאמור נראה, שפירוש הרש"ס על סדר זרעים שקלים וודאי לא היו תחת ידו.

ניתן אף למצוא עוד אסמכתא שסדר זרעים לא היתה תחת ידי הרחיד"א, עיין בסוף ספר חידושי הר"ן (שנת תרל"א) שכתבו המדפיסים וז"ל: "אלה הכ"י הנמצאים תח"י המ"ל, וכל הרוצה לקנות אחת מהנה יפנה במכתבו אלינו המ"ל: ... ס' מהר"ש סיריליו על ירושלמי ס' זרעים ומס' שקלים עם ד' מפתחות ומבוא לירושלמי וסדר התנאים והאמוראים הנמצאים בבבלי ושמותם בירושלמי – (שורה חדשה) – גמרא עדיות להנזכר (עי' שה"ג מע"ג דע"ו) ועל הכ"י חתום הרב חיד"א כי היה בידו", ... עכ"ל.

משמע מדבריהם שחתימת יד הרחיד"א היתה רק על גמ' עדיות, ולא על סדר זרעים ושקלים. אשר על כן בבואנו לסכם עד כה ניתן לומר בבירור (עפ"י דברי הרב וועקנן שכתב²⁰, שלא כל הכ"י שהיו תחת ידי הריז"א הגיעו לידו מיד הרחיד"א) כי בידי הרחיד"א היה רק גמרא עדיות בלבד, ולא סדר זרעים ושקלים.

אמנם לכאורה בספר תולדות חכמי ירושלים להרב אריה לייב פרומקין כתב וז"ל: "וכל הספרים האלה (פירוש הרש"ס על תלמוד ירושלמי א.ה.) המה עדיין בכ"י בעיה"ק, והגיע לידי חלק א' מספריו אצל השותפים אשר קנוהו מאוצרות החיד"א²¹, להדפיסם, (ועתה יו"ל השגחת הרבנים בעלי מ"ע הלבנון יצ"ו)", עכ"ל, משמע מדבריו דכל הכתב יד (היינו כולל סדר זרעים ושקלים א.ה.) היה מאוצרות הרב חיד"א.

²⁰ בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז הערה ס"ח, מובא בהמשך המאמר במלואו, ועיין שם בהערה 23

²¹ אין כוונתו שקנוהו ישירות מהרחיד"א שהרי העיד הרב לעהמאן שקנוהו מהריז"א, אלא כוונתו שתחת יד הריז"א היה מונח ה"אוצרות של הרחיד"א", עיין בהמשך.

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

וליישב הסתירה בין הנכתב בשם הגדולים, לבין הנכתב בספר תולדות חכמי ירושלים, נקדים להביא מה שכתב הרב וועקנין במאמרו על מדפיסי "חידושי הר"ן שהיה ברשותו של הריז"א.

בחידושי הר"ן מסכת ראש השנה (שנת תרל"א) נדפס בהקדמה של המוציאים לאור וז"ל: "זה ספר חידושי הר"ן קנינו אותו בתוך אוצר כ"י אשר קנינו מעזבון הרב המנוח מוהר"ר יהודא זרחיה אזולאי זללה"ה, והן הן חכ"י אשר היו להגאון חיד"א זללה"ה".

ועיין במאמרו של הרב וועקנין (בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז הערה ס"ח) שכותב שם וז"ל: "נראה שלא כל הכתבי ידות (שהיו תחת ידי הריז"א א.ה.). היו להרב חיד"א, כי ברשימה דלהלן (היינו הרשימה של כל חכ"י שנמצא תחת ידם, שנדפס שם בסוף הספר) ציינו רק על ג' כת"י שיש עליהם חתימת יד הרב חיד"א והיו בידו. וכן ראה בהסכמות הרבנים שם, שלא משמע שכת"י חי' הר"ן על ראש השנה היה בידי הרב חיד"א (בספריה הלאומית יש כת"י חי' הר"ן על ר"ה שהיה שייך לרבי אי"ש גראציאנו²², ואח"כ היה ברשות ריז"א) ובסוף הספר הנ"ל נדפסה רשימה של כתבי יד שברשותם (ולא ברור אם כולם מעזבון ריז"א) עכ"ל של הרב וועקנין.

משמע מדברי הרב וועקנין שמדפיסי הר"ן סברו "שכל הכתבים שהיו ברשותו של הריז"א, היו קודם ביד הרחיד"א", דאי לאו הכי מדוע כתבו בהקדמתם לחידושי הר"ן "והן הן אשר היו להגאון חיד"א זללה"ה" והרי לפי דברי הרב וועקנין לא כל חכ"י היו מקודם תחת יד הרחיד"א אלא היו כ"י שהריז"א רכשו מאת עזבונו של הרב אי"ש גראציאנו²³, וא"כ בע"כ צריך לומר שמדפיסי הר"ן טעו במה שסברו שכל חכ"י הנמצאים בידי הריז"א מקורם מידי הרחיד"א²⁴.

הרי שלדבריו ניתן לומר שגם הרב אריה לייב פרומקין טעה כטעותם של מדפיסי הר"ן וגם הוא סבר שכל חכ"י שהיו תחת יד הריז"א מקורם ממרנא הרחיד"א, ועל כן הבין שגם פי' הרש"ס היה תחת ידי הרחיד"א, והרי כבר הוכחנו לעיל אליבא דאמת, שרק פירוש הרש"ס על סדר עדיות היה תחת ידי הרחיד"א, וסדר זרעים שקלים לא היה כלל תחת ידי הרחיד"א.

עוד אפשר לומר בדברי ספר תולדות חכמי ירושלים, ונראה לי שהוא העיקר, שהרב פרומקין ראה רק את גמרא עדיות ועליו נתכוון שהיה ברשות החיד"א, שהרי כתב וז"ל: "והגיע לידי חלק אחד מספריו אצל השותפים אשר קנוהו מאוצרות החיד"א", הרי שלא ראה את כל חכ"י, וכנראה שראה רק את גמרא עדיות עם חתימת הרחיד"א, ולכן דימה בנפשו שכל חכ"י היה בידי הרחיד"א. היוצא ברור שתחת יד הרחיד"א היה רק חלק עדיות וע"ז חתם חתימת יד קדשו, משא"כ סדר זרעים ושקלים לא היה כלל תחת יד הרחיד"א.

²² היה רב במודינא כמאתים שנה קודם לכן, עיין "מקבצאל כו" עמוד מ"ה.

²³ צריך לדעת, שהיו כתבים שהרחיד"א רכשו מעזבונו של הרב אי"ש גראציאנו, ואח"כ עברו לידי הריז"א, וע"כ אין ברור מהיכן החליט הרב וועקנין, שאת חי' הר"ן רכשו הריז"א ולא הרחיד"א.

²⁴ וצריך לומר לדברי הרב וועקנין, שכפי הנראה לא בדקו את הכתבי ידות בפנים ולכן לא ראו שהיו כת"י שהריז"א קנאם בעצמו, ולא הגיעו לידו מיד הרחיד"א, ועכ"פ לדברי הרב וועקנין הדבר צריך תלמוד מדוע חשבו כן "שכל חכ"י שהיו בידי הריז"א מקורם מיד הרחיד"א", ואם נאמר שהיה נכדו וירשו, מובן מדוע חשבו כן, אבל אם נאמר שקנאם הרי זה פלא עצום מדוע סברו שכל חכ"י מקורם מהרחיד"א.

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

והשתא דאתינן להכא נוגש לראות מה כתב הרב להעמאן ב"קול קורא" הקורא להדפסת הירושלמי עם פי' הרש"ס שפירסם בעיתון הלבנון (כ"ג סיון תרל"ג) וז"ל: ... והרב הגאון חיד"א שמח כעל כל הון, כי זכה אשר הכ"י החזק עם הפי' הנז' קם בידו למקנה, (עין שם הגדולים) והוא השאיר אותו אחריו לברכה ביד בניו, ולפני שנתים קם למקנה ביד איזה מיקירי ירושלים, מאת אלמנת הרב המובהק מו"ה יהודה זרחיה אזולאי (נכד הרב חיד"א) זצ"ל ... עכ"ל.

הרי שכתב א. שהיה הכ"י תחת ידי הרחיד"א, ב. שעבר בירושה לנכדו הריז"א. ועיין בהקדמתו לפירוש הרש"ס (שנת תרל"ה) והודפס גם בעיתון הלבנון (שנת תרל"ד) וז"ל "הכתב יד הזה קם בידינו למקנה מאת הרה"ג מוה' יעקב ספיר הלוי איש ירושלים ת"ו, והוא עם עוד רבנים מבני ציון היקרים קנוהו מיורשי הרב המובהק מוהר"ר יהודה זרחיה אזולאי ז"ל, שנפטר בעיה"ק ירושלים לפני ד' שנים. הוא הכתב יד אשר הרב חיד"א "ראהו" בעה"ק ירושלים כמובא בשה"ג מערכת ש'. וקם למקנה ביד הריז"א הנז' כרשום בכתב ידו על הגליון בריש מסכת שביעית: "קניתי לי לשמי ולזרעי מיורשי הרב הנז' זלה"ה יהודה זרחיה אזולאי ס"ט", ובלי ספק "יורשי הרב הנז'" שיאמר, המה יורשי רש"ס, כי בכל הדף הזה ולא בשאר הדפים מצאנו שם איש אשר הכ"י שלו" עכ"ל.

משמע מדבריו א. דפירוש הרש"ס לא היה כלל תחת ידי הרחיד"א אלא רק ראהו, ב. דלא היה על הכ"י כלל חותמת הרחיד"א, ומסיק עפ"י דבריו אלו שבלי ספק קנהו הריז"א מיורשי הרש"ס. ולכאורה סותר את עצמו, וכבר העיר בספר זכרון להרב יצחק ניסים (חלק ב' עמוד קמ"ו) שהר"מ להעמאן סותר דברי עצמו במה שכתב בקול קורא לבין דבריו בהקדמתו לגמרת הרש"ס, (עיי"ש מה שתירץ בזה עפ"י דרכו).

והנראה ברור בזה בהקדים מה שכתב הרב להעמאן שם בהקדמתו בהמשך דבריו, כאשר רצונו לתאר את הכ"י, וזה תוכ"ד: שהכ"י של גמרת הרש"ס מחולק לג' כרכים, שנים מהם בתבנית פאליא, והשלישי בתבנית קווארטא, הכרך הראשון יכול תשל"ו עמודים ובתוכו מס' ברכות, פאה, דמאי, כלאים, ושקלים, הכרך השני יכול גם הוא תשל"ו עמודים ובו מסכת שביעית, מעשרות, מעשר שני, ועוד העתקות, הכרך השלישי והוא בתבנית קווארטא יכול מס' עדיות, ופי' מהריש"ס על מסכת חלה ערלה וביכורים, ומוסיף בהערה שם מס' 13 הכרך הזה הוא עתה בידי הרה"ג אב"ד בראדין בפולין נ"י, ולכן לא נוכל כעת לתאר אותו בכל פרטיו.

היוצא מדבריו א. שתחת ידי הרב להעמאן היה רק ב' הכרכים הראשונים, ב. שחלק השלישי לא היה תחת ידו ונעשה מדפוס אחר בשונה מ' ב' החלקים הראשונים.

א"כ לפי המובאר לעיל, שהרחיד"א רכש לחלקו רק את מסכת עדיות מיושב שפיר, כי תחת ידי הרחיד"א היה רק הכרך השלישי שהוא חלק עדיות ועליו התנוססה חתימת הרחיד"א, וב' החלקים הראשונים שהיו עשויים מדפוס שונה לא היו תחת רשות הרחיד"א, וכל שלושת הכרכים היו תחת ידי הריז"א, כאשר את הכרכים הראשונים רכש בכסף מלא מיורשי הריש"ס וחתם את שמו על תחילת כרך ב', וחלק השלישי ירש לחלקו ממרנא הרחיד"א.

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

ואין לומר שבזמן הרחיד"א היו כל ה-ג' כרכים בכרך אחד, א. דא"כ מדוע חתם הרחיד"א את שמו באמצע הספר? היה לו לחתום בתחילת הספר, בכרך א' במסכת ברכות, ב. שמבואר להדיא בדברי הר"מ לעהמאן שב' כרכים הראשונים היו בתבנית פאליא והכרך ה-ג' בתבנית קווארטא אשר ע"כ ברור שהיו ג' כרכים נפרדים.

ולפי"ז מיושב הסתירה הנוספת בין דבריו שבתחילה כתב 'כי הכ"י קם למקנה ביד הרחיד"א', ולבסוף בהקדמתו לפיר' הרש"ס כתב 'הוא הכ"י אשר הרב חיד"א ראהו', ראהו ותו לא, והיינו כי בתחילה חשב שכל הכ"י היה ברשות הרחיד"א, אך לאחמ"כ כאשר ראה 'כי בכל הדף הזה ולא בשאר הדפים מצאנו שם איש אשר הכ"י היה שלו', והגיע שם למסקנתו שהריז"א רכש את הכ"י בכסף מלא מאת יורשי הרש"ס, שוב חזר בו וכתב שהרחיד"א 'ראהו' ותו לא, אמנם כבר הוכחנו שהרב לעהמאן לא היה תחת ידו כרך ג' שעליו התנוססה חתימת הרחיד"א לפיכך הגיע למסקנתו זו, וכבר הארכנו להוכיח שב' הכרכים הראשונים לא היו תחת ידי הרחיד"א, ואותם רכש הריז"א, ורק כרך ג' היה תחת ידו וירש אותו הריז"א, וכרך זה לא היה לנגד עיניו של הרב להעמאן.

ובאשר לקושיא האידך יתכן שכעבור 250 שנה עדיין יעבור בירושה בין נכדי הרש"ס²⁵, אינו קושיא פוק חזי עמה דבר, כמה ירושות עוברות במשפחות מאות בשנים²⁶, ובאשר לטענה שהיום אין יודעים צאצאים שחיו בתקופה זו²⁷, אינה טענה כלל²⁸, ובמאמרו של הרב וועקנן כתב "שהרבה שנים לפני כן כבר לא היה כתה"י בידי משפחת מהר"ש סיריליאן, אלא היה בידי הרחיד"א, ואח"כ הגיע לידי הריז"א", ולהאמור לעיל שתחת יד החיד"א היתה רק כרך ג'²⁹, נפל כל הוכחתו, כי יתכן שכרך ב' היה תחת משפחת מהרש"ס, ומתם רכש הריז"א את כרך זה.

לסיכום: בידי הרחיד"א, היה רק כרך ג' (גמרא עדיות) של פירוש הרש"ס ובתחילתו התנוססה חתימתו, ויתכן שכרך זה לא היה תחת יד הריז"א, והריז"א שכתב "קניתי לי לשמי וכו'" על כרך ב', בוודאי לא היה כלל תחת ידי הרחיד"א, אלא הריז"א רכשו בכסף מלא מיורשי הרש"ס, ולא היה כלל מאותו דפוס של כרך ג'.

ד. לטענה האחרונה שהעלו המערערים, נתנו המערערים הרגשה כאילו ובאמת לא שייך מבחינת סדר הדורות, עד שסתמו ואמרו "שהריז"א אינו נכד הרחיד"א" ומכאן נלמוד שכל דבריהם אינם אלא

²⁵ כן כתב בספר זכרון להרב יצחק ניסים עמוד קמו וז"ל: אבל זה לא יתכן כי הרש"ס נפטר לכל המאוחר בשנת שי"ח, ואילו הריז"ז אזולאי החליט לעלות לא"י בשנת תקע"ב, כלומר מאתיים וחמישים שנה אחרי פטירתו של הרש"ס.

²⁶ הרש"ס התגורר בירושלים.

²⁷ בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז הערה קיח כותב הרב וועקנן וז"ל "יש להזכיר שמהרש"ס היה חי כמה מאות שנים קודם לפני כן, בשנת רנ"ב".

²⁸ היום [כוונתי לאלו המקשים קושיא זו דהיינו שנת בערך תשי"א] לאחר לערך 120 שנה אין אנו יודעים את נכדיו, ואנו יודעים רק שהיה לו בן הרב מרדכי, אולי בזמן הריז"א היו ידועים, ולא נשאר מהם תיעוד, ויותר נראה לומר דע"י שהכ"י היה תחת ידם זכרו את יחוסם, וכן הדבר אצל הרבה משפחות שע"י הירושות זוכרים את יחוסם.

²⁹ ואולי גם כרך ג' שהיה תחת ידי הריז"א לא היה אותו כרך שהיה תחת יד הרחיד"א אלא ממהדורה אחרת, וביד הריז"א לא היה כלל את הכרך עם חתימת הרחיד"א, שהרי כתב הרב וועקנן במאמרו הנ"ל "שלא ברור אם כולם מעזבון ריז"א", הרי אין לנו עידות שתחת יד הריז"א היתה הגמרא שהיתה תחת יד החיד"א, ושעליו התנוססה חתימתו.

יסבר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

אחיזת עינים, שהרי ביתו של הרב בכור מרת גינשא שפירא ע"ה מסרה עדותה³⁰, שהריז"א היה נכד מבת ולא מבן, וא"כ אפשר לומר בשופי שאבי הריז"א ה"ה הרב משה³¹, היה חתן רבי אברהם³² בן הרחיד"א, וכתב הרב וועקנין בהקדמתו לספר אגרות והסכמות רבינו חיד"א, שהר"א נסע נסיעות רבות והתעכב רבות במקומות שונים בעולם³³, ויתכן שלנסיעות אלו צירף את אשתו, וכן יכול להיות, דבת היתה לו וגם אותה צירף לנסיעתו³⁴, ובאחד מן הזמנים יכול להיות שהיה קרוב למרוקו, ושם אירס את ביתו עם הרב משה אביו של הריז"א³⁵, ומבחינת השנים מסתדרים הדברים, אשר ע"כ, אין כאן שום ריעותא אשר בגללה יבואו להפריך מסורת בריאה ואיתנה של רבות בשנים.

ובהקשר לשאלה אשר נשאלה כאן האייך ירש והא אין בת יורשת, כמדומני שנהוג בהרבה משפחות להתחלק גם עם הבנות, ולא רק הבנים יורשים אלא חלק בחלק יאכלו, הבנים עם הבנות, פוק חזי עמיה דבר.

לסיכום: אין הוכחה רצינית לטענה ש"מבחינת סדר הדורות לא יתכן לומר שהריז"א נכד למרנא הרחיד"א", שהרי יכול להיות שאבי הריז"א הרב משה היה חתן רבי אברהם בן הרחיד"א, וע"ז לא הוכיחו כלום.

אדרבה ברעוני לשמוע את דעת הרבים על מאמר זה, ואולי יש וביד אחד יהיה מסמך המעיד על השתלשלות הייחוס.

ובקשתי שטוחה לכל הצדדים אנא ענו לעניין ורק ע"י הוכחות עובדות ולא בסתם סטיית הנושא לדברים שולים שאינם מוכיחים על הפרט.

לפני שאני מסיים ברעוני להתייחס בפרטות למה שכתב הרב וועקנין במאמרו (קובץ עץ חיים באבוב ט"ז), והרב פרנצהווי בקלמוסו, בסידור טענותיהם.

וכה הם הדברים:

³⁰ כן העידו ר"א בריזל וכן ר"א ויגרטן ששמעו מפיה.

³¹ ועיין בספר בית צדיקים ב' שכותב שם בשם האדמו"ר מראחמיסטריווקא – ארה"ב שליט"א ששמע מדודו ר' חיים דוד וילהלם, שאם הריז"א היתה נכדת הרחיד"א.

³² או חתן הרב רפאל ישעיה או חתן אחד מבנות הרחיד"א.

³³ היה במשך כמה שנים בליוורנו שבאיטליה, כמבואר במאמרו של הרב וועקנין בהקדמתו לספר אגרות והסכמות רבינו חיד"א, וכן היה מספר שנים במצרים.

³⁴ האם מאן דהוא יודע היכן היה בנו "נז"ר הקודש" בנסיעות אלו? והריז"א הפקיד את בנו הרב בכור ביד קרובי משפחת אשתו, ואת בנו הרב חזקיהו צירף לנסיעותיו, כמו כן נראה לי (אני לא בטוח, אבל כך היה משמע לי ממאמרו של הרב וועקנין), דגם הרחיד"א צירף אליו את בנותיו ואירסם בחו"ל.

³⁵ ברעוני לעורר נקודה חשובה הרב וועקנין וכן הרימ"ט כתבו שמקור משפחתו של הריז"א הוא ממרוקו \ אצוורא, ומקור לסברתם תלו בהמלצת רבני מראכש משנת תקע"ב שכתבו שם "שהוא המשפחות המיוחסות שבהעיר רבת המעלות עיר גדולה של חכמים ושל סופרים עיר המהוללה מראכש יע"א" והסיקו מכך שמקור משפחתו ממראכש, ועוררו על הנדפס בהקדמת ספר שם הגדולים שנדפס בוויילנא שנת תרי"ג הערה ג' וז"ל: "משפחת אזוראי עודנה בפאס ולה התייחס הר"ר זרחיה ב"ר משה ב"ר דוד", (עיין קובץ עץ חיים באבוב ט"ז) הערה צ"ח שכתב ע"ז "אינו מדויק, מוצא משפחתו היתה ממראקיש", לפי הנכתב אין שום סתירה בין הדברים, משפחת אזוראי הרחיד"א והחס"ל מקורה מהעיר פאס, ולה התייחס הריז"א מצד אמו, אמנם מצד אביו מקורו ממראכש.

יסכר פי דוברי שקר – ייחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

1. המודעה בעיתון החבצלת על מכירת הספרים לערך 3 חודשים אחרי פטירתו. (שם כתוב: מעזבון הרה"ג המנוח מ' יהודא זרחי', נכד הגאון חיד"א ז"ל).
וכה כותב הרב פרנצהיוז בתשובתו:

העיתון איננו משנת תר"ל, והמודעה הזו לא נתפרסמה ע"י יורשי רבי יהודה זרחיה אזולאי בזמן שהעמידו את ירושתם למכירה פומבית, אלא ע"י אחד הקונים מי שפרסם את המודעה הזאת הוא ר' מענדיל ב"ר יונה ליב מענדלזאהן שקנה בזמנו מהיורשים כמה כתבי יד, (ובניהם חיידשי מהר"ם חלאווה על פסחים, ראה בחסכמות שבסוף מהדורת ירושלים תרל"ג), והיה זקוק לעשות פרסום לספרים שברשותו. ובודאי אינה בבחינת מודעת אבל! זמן המודעה ט"ו כסלו תרל"א, עכ"ל

ההתייחסות לשאלה מי כתב את המודעה אינה רלוונטית, והיא נכתבה רק כדי לסטות מהנושא, כי מדוע חשובה העובדה מי כתב את המודעה, יורשי הריז"א או אחד מהקונים, לסיכום הענין אנו רואים שכתבו על הריז"א בריש גלי "נכד הגאון חיד"א".

ולגופו של המודעה מטרת המפרסמים היתה לברר מיהו בעל העזבון שאת ספריו מוכרים, ולכן פרסמו את שמו בעירוף ייחוסו, ומעתה ידעו כולם מיהו בעל העזבון.

ואין לומר שכוונת המפרסמים היתה שספרים אלו הם מאוצרות הרחיד"א, כי א"כ היה להם להוסיף "שהספרים הם מאוצרות הרחיד"א", כי מלכתוב במודעה "נכד הרחיד"א", אינו מגלה כלום על מהותם של ספרים, אלא הדבר פשוט שכתבו נכד החיד"א, היינו למראה מקום מיהו בעל העזבון.

וא"כ הדברים מוכיחים שבזמנו כבר היה מפורסם ומקובל ללא שום חולק על היותו מתייחס להרחיד"א.

2. המודעה בעיתון הלבנון כ"ג סיון תרל"ג, קול קורא מר' מ. להאמאן. (כתוב שם: אלמנת הרב המובהק מו"ה יהודה זרחיה אזולאי [נכד הרב חיד"א] זצ"ל).

וכה כותב הרב פרנצהיוז בתשובתו:

ובאמת לא נזכר בשום מקום, שהידועות על ייחוסו של ריז"א, מקורן בר' יעקב ספיר. והכל דמיונות. וכל המקור הוא דברי ר"מ להמן, אשר "כפי הנראה" שמע על כך מר"י ספיר! [בנוסף לזה, יש הרבה שינויים בין מש"כ הרב להמן בעיתון במודעה הזאת, ובין מה שכתב בהקדמת ירושלמי ברכות עם פי' מהר"ש סיריליאן, (ראה מה שהעיר ע"ז בספר זכרון להרב יצחק נסים כרך ב' עמ' קמ"ו). וההסבר הוא פשוט, כי בזמן כתיבת המודעה הוא חשב שריז"א קיבל את הכת"י בירושה, וסבר שיש מן הצורך לציין "את מה ששמע שהיה נכד הרב חיד"א". אך כשר"מ להמן עיין בכת"י וראה שריז"א כותב שקנה את הכת"י, כבר לא ראה שום צורך לכתוב שהיה נכד הרב חיד"א].

שוב אנו רואים סטייה מנושא השאלה, הר' להאמאן כותב ב'קול קורא' נכד הרב חיד"א, ובמקום להתמקד בזה הוא בוחר להתמקד מה המקור של הר' להאמאן, ולכן מהיכן שלא יהיה, ברור שהשמועה על היות הריז"ד נכד הרב חיד"א ידועה ומפורסמת ואין חולק על כך, וזה היה לערך 3 שנים אחרי הסתלקותו, וכן כותב הרב פרנצהיוז בעצמו "ששמע שהיה נכד הרב חיד"א", (ובקשר לשאלה מה מהיכן שאב הר"מ להאמאן את הידיעה, פשוט שכו"ע מודו שהר"מ לעהמאן לא החליט על דעת עצמו מכח סברתו ע"י שראה שחתימת הרחיד"א עליו, [וכערות מוכרי הר"ן], שהריז"א נכד להרחיד"א, שהרי הר"מ להאמאן כלל לא ראה את חתימת הרחיד"א, אלא או ששמע מר"י ספיר ממנו קנה את הכתב יד, או שהשמועה לייחוסו הגיעה עד לחו"ל, ועל ידי כך שמע, והבוחר יבחר).

(יש להעיר כאן שהרב וועקנן ניסה ליישב מדוע בהקדמתו לא כתב על הריז"א נכד הרחיד"א, והחילוק פשוט מאד דמתחילה חשב שכ"י היה בידי הרחיד"א ולכן ציין שהריז"א נכדו כלומר שירשו, אך לאחר שראה שאין כל סימן להמצאתו תחת ידי הרחיד"א, אלא הריז"א רכשו בעצמו, מידי יורשי הרש"ס, שוב לא ראה צורך לפרט שהיה נכד להרחיד"א)

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

3. הסכמות רבני וילנא.

אך הקורא את המסמך הזה המכונה "הסכמות", ומצפה למצוא בו עדות רבני וילנא שריז"א נכד הרב חיד"א, יתאכזב עד מהרה.

אך בעיתון הלבנון כ"ה אלול תרל"ג, מובא הסכמות רבני וילנא ושם כתוב במפורש נכד החיד"א. וז"ל: "והיה האור הגדול הזה (פי' מהרש"ס על ירושלמי) טמיר ונעלם ומונח באוצר כ"ק אשר השאיר אחריו ברכה, הגאון האדיר רב חיד"א זצ"ל ביד נכדו הרב המובהק מו"ה יהודה זרחיה אזולאי ז"ל. חזינן שוב שהשמועה היתה הולכת בכל מקום עד לוינלא לומר שהריז"א הוא נכד להרחיד"א.

4. מודעה בעיתון החבצלת (א' כסלו תרל"א) מר' יצחק מפראג ור' נסים עזרא חיון שקנו את כת"י שיטמ"ק קדשים, (וכותבים שריז"א נפטר לפני ג' חדשים), מכיל גם הסכמת ר"א אשכנזי: וז"ל: וס' הנורא הזה נפל לחלקו של יאודה מהגאון מופת הדור כמהו' חיד"א זצ"ל. וכה כתב הרב פרעהויז בסיכומו:

וכבר העירו עליו שלא כתוב שם לשון ירושה, אלא כתוב שנפל לחלקו מהגאון החיד"א. אך כשמעינינו במסמך מתברר שאין להביא מכאן ראיה, ויש כאן בלבול בין הדברים שנכתבו ע"י רבי אברהם אשכנזי, לבין מה שנכתב ע"י אחרים.

החלק הראשון של המודעה הוא מדברי קוני הכת"י: ר' יצחק מפראג ור' נסים עזרא חיון, והם הם שכתבו את המילים: "וס' הנורא הזה נפל לחלקו של יאודה מהגאון מופת הדור כמהו' חיד"א זצ"ל".

אך בהסכמת רבי אברהם אשכנזי עצמה, שנדפסה בהמשך המודעה, לא נזכר כלל שמו של הרב חיד"א, ראה בדברי ר"א אשכנזי שכתב: "אשר חזילו זהב מכיסם ובמחזיר רב קנו הכרך הנורא הזה מעזבון הרב הישיש המפורסם כמהור"ר יאודה אזולאי ז"ל".

בקיצור, מה שמביאים "שהכת"י נפל לחלקו מהרב חיד"א", לא נמצא כלל בהסכמת ר"א אשכנזי, אלא ב"מבוא" של קוני הכת"י לפני ההסכמה. (וגם בדבריהם לא כתוב לשון ירושה). לסיכום אין שום עדות מרבי אברהם אשכנזי.

כאשר טענותיו בפיו, שאין באפשרות להביא מכאן ראיה.

א. רק במודעה של הרוכשים מבואר שמו של הריז"א.

ב. גם שם לא כתוב ירושה אלא נפל לחלקו.

חטא חטא הרב פרנצהיוז לאמת, כי בוודאי המשמעות הפשוטה של נפל לחלקו מהרב חיד"א, במובן המילולי, הכוונה ע"י ירושה, וא"כ פשוט שהיה נכדו, מה גם שא"א לומר אחרת, כי אם 'נפל לחלקו', כוונתם בקנייה?!, א"כ צריך ביאור רב מה הקשר בין הרב חיד"א לריז"א הרי הריז"א בוודאי לא קנאו מהרחיד"א, וא"כ לא מהרחיד"א נפל לחלקו, אלא מאחרים נפל לחלקו, שהרי מוכרחים לומר שבין הריז"א להרחיד"א היה שייך לאחרים, וא"כ בע"כ הכוונה ע"י ירושה שאז שייך לומר הלשון נפל לחלקו "מהגאון חיד"א".

ואם כן חזינן כאן שוב שהיה מקובל ומפרסם כבר בימיו שהרב ריז"א הוא נכדו של הרחיד"א. (עיין עוד במסמך 9) (ובהקשר השאלה האייך בת יורשת עיין לעיל).

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

5. מסמך מס' 5 הוא הסכמת רבני חברון שנדפסה בספר "פרקי אבות עם פירוש מהר"א אזולאי בעל חסד לאברהם", ירושלים תר"ע, המלצה משנת תרל"ח, וחתומים עליה רבי אליהו מני, רבי שמעון מנשה ב"ר משה חייקין, ורבי מנחם אריה ב"ר שמואל הלוי, וז"ל: ...לאותו צדיק הרה"ג המפורסם בנש"ק כמו"ה יהודא זרחי' אזולאי ז"ל חוטר מגזע רבנן קדישי ומגזע הגאון המחבר ז"ל, אשר היו טמונים וגנוזים של הרב מוהריז"א הנזכר ירושת אבות לנחלת בנים ועליהם חתום ח"י של נכדו הגאון רב חיד"א ז"ל וחתומת יד הרב מר אביו של הרב חיד"א עכ"ל.

וכה תשובתו:

בקיצור, ההסכמה על "פרקי אבות עם פירוש רבי אברהם אזולאי", נכתבה בלשון יחיד, כנראה ע"י רבי שמעון מנשה חייקין, ואין שם לרבי אליהו מני אלא חתימה בלבד.

עוד נראה לומר שאין ליחוס הנזכר בהסכמה זו משמעות יתירה. וכי מנין לו לרבי שמעון מנשה חייקין (בשנת תרל"ח) לדעת אם הרב הבכור צאצא החיד"א או לא.

בנוסף לזה, בתוך ההסכמה לא נזכר שריז"א הוא נכד הרב חיד"א או שירש אותו, ורק כתוב שהיה מגזע ר"א אזולאי בעל חסד לאברהם, ושחספריס היו גנוזים אצל ריז"א "ירושת אבות לנחלת בנים" עם חתימות הרב חיד"א ואביו, ולא כתוב ממי ירשו.

לסיכום, אין עדות מרבי אליהו מני שריז"א היה נכד הרב חיד"א.

לטענתו שהעלה כאן "וכי מנין לו לרבי ש"מ חייקין לדעת אם הרב בכור צאצא החיד"א או לא", אינה טענה, כי בוודאי לא נודע לו אז לראשונה שהרב בכור נכדו, אלא ידע זאת מעולם, וכן רבי אליהו מני מסתמא כאשר חתם, ראה על מה חתם, והיה ידוע גם לו יחוסו של הרב בכור.

ובאשר לטענתו שלא כתוב ממי ירשו רק 'ירושת אבות לנחלת בנים', פשוט הדבר שכל כוונתם היתה שירש בירושה מאת החס"ל, דאל"כ מה ענינו לכתוב שירשו מאביו, ומה נפק"מ אם ירש את הכ"י או קנה זאת, וע"כ ברור כוונתם שירשו מאת הרב חס"ל ולפי"ז פשוט שעבר בירושה דרך הרחיד"א שהרי חתימת יד הרחיד"א על הכ"י ומוכח שהיה בידו, ומוכח שחוליה אחת בין הרב חס"ל להריז"א היה מרנא הרחיד"א.

שוב ושוב חזינו שהיה שמועה אשר הלכה לכל המקומות (לערך 8 שנים אחרי פטירת הריז"א), שהריז"א היה עכ"פ נכד לחד לאברהם.

6. מודעה בעיתון יהודה וירושלים (ב' אדר תרל"ז) על הדפסת ספר אור החמה ח"ב, וכה כתוב: מאוצר גנוזי הספרים כתבי יד של הגאון חיד"א זלה"ה, אשר נמכרו בעיר הקודש ירושלים תבנה ותכונן, מעזבון נכד הגאון הנזכר לעיל מורינן הרב ר' זרחיה אזולאי ז"ל.

7. מכתב למערכת עיתון יהודה וירושלים (גליון י"א ח' מנחם אב תרל"ז) מאת ר' ש. ז. שניאורסון (שזבנ"י) על הקושי להוציא לאור ספרי קדמונים, וכה כתב שם: מעזבון נכדו של הרב חיים יוסף דוד אזולאי וכו'.

לשני המסמכים לעיל לא התייחס הרב פרנצהווי כלל, ושוב רואים כאן שבזמנו (לערך 7 שנים אחרי פטירתו) כתבו עליו בעתונים דאז 'נכד הרחיד"א'.

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

8. הסכמת רבי מאיר אויערבך (ט"ו תמוז תרל"א) על ספר אור החמה (על הזוהר).
ו"ל: ובידו הגדולה ז"ל (כוונתו להרחיד"א) היו נמצאים אלו הספרים ממש, ונודע כי באו בירושה ליד הרב המנוח כמוהר"ר יאודה זרחי' אזולאי ז"ל."

וכה כתב הרב וועקנין במאמרו בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז הערה ק.

"עיי"ש שלא כתב ממי באו בירושה", עוד כתב שם בסוף דבריו: "הדבר ברור שעיקר כוונתם לומר שיש חתימת הרב חיד"א על הכת"י, כי אין נפק"מ לגבי ההסכמה אם ירש או קנה (הרי לא ישבו לדון אם מגיע לריז"א ירושה), ואולי כותבים רק ששמעו שירש, וגם לא פירשו ממי באו בירושה. כך שהדברים לא ברורים. נסכם את דברי הרב וועקנין בטענותיו, היות שכתבם קצת מעורפל.

1. הוא לא כתב ממי ירש את כתה"י.

2. גם אם נרצה לומר שכוונתו היתה, כפי המשמעות הפשוטה בדבריו, שהריז"א ירש מאת הרב חיד"א, עדיין אפשר לטעון שהם כתבו את זה סתם, (ובאמת לא ירשו) כי הרי אין נפק"מ לרינא, (הרי לא ישבו לדון אם מגיע לריז"א ירושה), אלא עיקר כוונתם לומר "שיש חתימת הרב חיד"א על הכת"י" והיה תחת ידו.

3. אולי הם לא ידעו מידיעה ממשית, אלא כך שמעו שירש מבלי שידעו בוודאות.

בבואנו לדון בדבריו עלינו להבין מהות ההסכמה על הספר ומטרתו, הדבר ברור שהר"מ בהסכמתו לספר רצה להוכיח את אמיתות כה"י ולומר שיש לו מקור כי זה הספר עצמו היה תחת ידי הרחיד"א, ולכן עליו לברר את השתלשלות הכ"י ולכן מתחיל לומר שזה זה אשר היה תחת ידי הרחיד"א, ונודע שבאו בירושה לידי הריז"א עכתו"ד.

דאם לא כן אלא הריז"א ירש את זה מאבותיו שהם קנוהו מיורשי הרחיד"א, הרי לא מעלה ולא מוריד לעצם הכ"י, ומדוע היה צריך לפרט ש"נודע שעבר בירושה לריז"א מאבותיו", מה ענינו לכאן, אלא וודאי כוונתם לומר שהריז"א ירש בירושה את הכ"י ממרנא הרחיד"א, וא"כ מוכח שהיה נכדו, וא"א לומר ששמועה שמעו מבלי ידיעה בוודאות, שהרי כתבו "ונודע" והיינו שנודע בידיעה ולא משמועה, (ולהשלמת העניין, עין גם במסמך הבא).

9. יש עוד מסמך שהביא זאת הרב פרנצהווי בתוך אחד מהראיות ואתייחס לזה בנפרד, הסכמת רבי אברהם אשכנזי, (והסכמת הרב מאיר אורבאך בעל ה"אמרי בינה) לספר מהר"ם חלאווה על מסכת פסחים.

וכה כתב הרב וועקנין במאמרו בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז הערה ק.

יש שטוענים שיש חתימות של גדולי הרבנים [שאחרי פטירת ריז"א נתנו אישור על כת"י מתוך עזבונו שהיו בחתימת הרב חיד"א] שבתוך דבריהם מעידים שריז"א היה נכד הרב חיד"א, אולם אחרי העיון מתברר שאין הדברים מדויקים

בספר חידושי מהר"ם חלאווה על פסחים (ירושלים תרל"ג) בסוף הספר, בהסכמת הראשון לציון רבי אברהם אשכנזי (בעל "שמרו משפט" על חוקות הדיינים ו"שו"ת מהר"א אשכנזי") "והגם כי למותר הוא כי חותם הגאון חיד"א ז"ל עליהם ונכרין הדברים שת"י ז"ל היו החידושים הנ"ל בירושה לנכדו ז"ל" עיי"ש שלא כתוב מי הוא הנכד, ויתכן שכוונתו שריז"א קבל או קנה מנכדו.....

סכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

כלל הדברים, המדייק היטב בברייתאם יראה שמעולם לא אמרו שריז"א נכד הרב חיד"א....

נראה פשוט, דכל כוונת הרב אברהם אשכנזי היא לאמת את אמיתת הכתב יד למחר"ם חלאווה, ע"י הוכחותו שאלו הכ"י היו תחת ידי הרחיד"א, ואשר ע"כ מאריך בהסכמתו וכותב "ונכרין הדברים שתחת ידו ז"ל היו החידושים הנ"ל בירושה לנכדו" וא"כ בהכרח לומר שהנכד שירש הוא הריז"א, דאם לא כן אלא הריז"א ירש את זה מאבותיו שהם קנוהו מיורשי הרחיד"א, או הוא בעצמו קנאו מיורשי הרחיד"א, מה הואיל לו לומר "שהחידושים עברו לנכדו" שהרי אין אנו יודעים מיהו הנכד ולא ביאר את זאת, וא"כ מה הועיל בהסכמתו אם עיקר ההוכחה חסר מהספר והיה צריך לפרט השתלשלות הכתב יד מהרחיד"א עד שהגיע לידי הריז"א, אלא בוודאי בפשטותו הכוונה, שהקונים של המחר"ם חלאווה קנו אותו מהנכד שירשו מאת הרחיד"א, ולפי"ז ברור ממללו, שהריז"א הוא הנכד האמור כאן, (ועיין עוד במסמך 8 שכותב שם בזה הלשון "ונודע כי באו בירושה ליד הרב המנוח וכו'")³⁶.

10. עוד ארצה להתייחס לעוד הסכמה שהתייחס לה הרב וועקנין במאמרו, והוא הסכמת הרב משינאווא, על ספר זהרי חמה (על הזוהר), לרבי אברהם אזולאי (מונקאטש תרמ"א).
וז"ל "זיכני להוציא לאור ס' אור החמה פירוש על הזוהר הק' שנשאר בכת"י הרב בעהמ"ח ס' חסד לאברהם זצ"ל והי' מונח בקרן זוית שנשאר מעזבון בן בנו של הרב החיד"א ז"ל כמו שהביא בס' שם הגדולים שבידו הני שלושה קובעים".
וכה כותב הרב וועקנין:

עיי"ש שההוכחה משם הגדולים היא, שהכ"י היה בידי הרחיד"א, וא"כ בוודאי יש כאן טעות סופר, וצ"ל "מעזבון בן בנו הרב חיד"א, (המילה "של" נכתבה בטעות), ולא מדובר כאן על הריז"א.

לצורך הענין נעתיק כאן את הסכמת הרב משינאווא על הספר אור החמה עצמו וז"ל: .. ספר אור החמה ... שחיבר בעל המחבר ס' חסד לאברהם, אותן הג' כרכים שהביא נכדו בס' שם הגדולים שהיו ביד אביו בנו של המחבר חס"ל, ואנוכי ראיתי אותם ביד הלוקחן מעזבון בניהם... עכ"ל

הרי שהרב משינאווא מתייחס להריז"א כעזבון בנו של החס"ל, שהרי כתב בזה"ל: "ואנוכי ראיתי אותם ביד הלוקחן מעזבון בניהם" והלוקח הזה הרי רכשו מעזבון הריז"א, ומוכח שכוונתו על הריז"א, אשר ע"כ בוודאי גם כאן בספר זהרי חמה כאשר מדבר בענין ספר אור החמה כוונתו כפשוטו מעזבון בן בנו של הרב חיד"א, ומה שכתב "כמו שהביא בשה"ג" כוונתו להוכיח שהכ"י נקנו מעזבון בן בנו של הרב חיד"א, שהרי מבואר בשה"ג שהכ"י היו תחת ידו, ואי"צ להגיה ולומר שיש כאן טעות סופר, והדברים כפשוטם. ועיין עוד מסמך 7 בפרסומת על הדפסת הספר שכתבו שם נכד הרחיד"א.

³⁶ להשלמת הענין אעתיק כאן את ב' הלשונות, של הרב אברהם אשכנזי והרב מאיר אויערבאך, שנתנו הסכמות לב' ספרים שנקנו מעזבוננו של הריז"א, 1) לספר אור החמה כתב רמ"א ז"ל: ובידו הגדולה ז"ל (כוונתו להרחיד"א) היו נמצאים אלו הספרים ממש, ונודע כי באו בירושה ליד הרב המנוח כמוהר"ר יאודה זרחי' אזולאי ז"ל. 2) לספר מחר"ם חלאווה כתב רא"א ז"ל: "והגם כי למותר הוא כי חותם הגאון חיד"א ז"ל עליהם ונכרין הדברים שת"י ז"ל היו החידושים הנ"ל בירושה לנכדו ז"ל", עכ"ל, ויבואו שני הכתובים כאחד, וישלימו אחד לשני מה ידעו הרבנים בדורו.

יסכר פי דוברי שקר – ייחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

11. עוד הביא הרב וועקנן בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז הערה צח להקדמת המדפיסים "שם הגדולים" ווילנא תרי"ג כתבו שם בתולדות וז"ל: "משפחת אזולאי עודנה בפאס ולה התייחס הר"ר זרחיה ב"ר משה ב"ר דוד", הרי שייחוסו את הריז"א למשפחת אזולאי שעודה בפאס, ועיין שם מה שהקשה ע"ז, שמקור משפחת הריז"א ממארכיש, וכן עיין מה שכתבתי למעלה הערה 35, שיתכן כוונתם שמצד אמו התייחס לפאס, או אפשר לומר שאביו הרב משה עבר מפאס לאצוירא/מוגדור, וקבע שם מושבו, ועליו כוונתם במה שאמרו, שהיה מהמשפחות המיוחסות בעיר.

יש לציין כאן נקודה חשובה העולה ממסמך זה, והוא שהריז"א היה דמות ידוע מוכר ומפורסם בעולם עוד בחיי חיותו, וכאשר רצו לכתוב בוילנא בשנת תרי"ג את תולדות הרחיד"א, ראו לנכון לציין שהריז"א מיוחס למשפחה זו, וע"כ מסתבר לומר שהיה ידוע גם בייחוסו ולא רק בשמו.

12. עוד הביא הרימ"ט במאמרו בקובץ ירושלים – ג תעודות לתולדות ר' יהודה זרחיה אזולאי, מכתב מרבני ירושלים משנת תקצ"ו ומייחסים אותו להרב חסד לאברהם³⁷, הרי שיש בידנו עוד מקור מחיי חיותו להיותו נכד עכ"פ להרב חס"ל.

13. בעיתון דאר היום משנת תרפ"ז (גליון קל"ב יום ב' י"ב אד"א) התפרסם מודעה על הסתלקותו של בן הריז"א הרב חזקיהו אזולאי ובמודעה נכתב נין ונכד להרב אברהם אזולאי בעל "חסד לאברהם" וכך גם נכתב על מצבת קבורתו, הרי לנו שגם אחיו של ה"בכור" גם התייחס למשפחת אזולאי של בעל החסד לאברהם ואין זה רק בבית הבכור ובהכרח שמקורו מהריז"א עצמו.

14. זאת ועוד בירושלים דאז התעורר פולמוס רבתי נגד יוסף ובנו חביב אזולאי שייחוסו עצמם כנכדי הרחיד"א ויצאו נגדם, ובעיתון חבצלת (שנת תרנ"ב כ"ב טבת) פורסם קול קורא נגדם ואחד מן החתומים עליו ה"ה הרב חזקיהו אזולאי עצמו, הרי מוכח שקרא לעצמו נכד הרב חסד לאברהם ואעפ"כ לא הסס מלצאת נגד יוסף אזולאי ובנו, הרי פשוט ומוכרח שבדורו ידעו בוודאות גמורה סדר ייחוסו.

מכל הנ"ל עולה ברור, שהשמועה על היות הריז"א נכד להרחיד"א, אין מקורו בבנות הרב בכור, וגם לא בהרב בכור בעצמו, ובוודאי לא של החוקר אברהם יערי, אלא קודם להם מוצאים אנו כי בחיי חיותו וביותר מיד לאחר הסתלקותו של הריז"א, כבר היה ידוע ומפורסם דבר היותו נכד הרחיד"א, ובוודאי את קושיתו הגדולה של הרב וועקנן ועוד, מדוע אין הריז"א מזכיר את הרחיד"א בתואר זקינו, וכן את קושיתם מדוע בהמלצות שקיבל בחיי חיותו לא כתבו עליו מפרשות עובדת היותו נכד הרחיד"א, אלא רק בכלליות היותו צאצא ממשפחת אזולאי או חוטר מגזע המלוכה ושאר לשונות כלליות על חשיבות

³⁷ עיין במאמרו של הרב וועקנן מה שהקשה שם, שמבחינת השנים אין יכול להיות, ועיין עוד שם בהערה קכה, שכתב שיתכן שכוונתם להגאון המקובל רבי אברהם ממראכש, אמנם אין בידנו את ההמלצה של רבני ירושלים, אבל יתכן וכוונתם צאצא של הרב חס"ל ואין כוונתם בן אחר בן ממש.

סיכור פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

משפחתו³⁸, ידעו גם ידעו, ולמרות כל זאת לא עלה בלבו של אחד מהם כל עירור ופיקפוק לגבי היחוס, ובוודאי צריך לומר שהריז"א עצמו הסכים ליחוס, (אם מפי כתובים אחרים שאינם בידינו, ואם מפי עצמו), או שידעו גם הם את סדר התייחסותו, ולכן לא פקפקו בזה כלל, ועל כן אלו הבאים כהיום ומתממים ואומרים: "אמת הדבר שהיה שמועות, ובכל זאת הא יש אומרים ששמועות שווא הם, ולכן צריך להביא מקור רציני", וסומכים עצמם על המערערים הקודמים שעיררו על הדבר ללא שהיה בידם סיבות והוכחות בדבר³⁹, אינם אלא מן המתמיהים, ובוודאי מוטל עליהם חובת ההוכחה בראיות ברורות וחזקות, ובפרט שמכל הנ"ל מוכח בראיה ממשית להיותו נקרא בפי ההמון נכד הרחיד"א, ומה גם שבדורו חיו נכדי הרחיד"א בעיה"ק ירושלים שהרי הרב ר' משה פארדו (נכד הרחיד"א) כתב ע"ע בעיתון הלבנון בשנת תרל"ב (1872) אב"ד בעה"ק ירושלים⁴⁰, והיו יכולים בקל להפריך ולסתור עדותו, כמו שעשו בדורו לאחד שייחס עצמו להרחיד"א, אשר על כן בוודאי ניתן לומר בבירור ובוודאות, "שהריז"א וצאציו אחריו הינם נכדי הרחיד"א והרב חסד לאברהם", וכל המכחישים אין בידם אלא סילוף האמת ואינם באים בראיות והוכחות, ואמרו חז"ל קושטא קאי שיקרא לא קאי.

להשלמת העניין הוסיף כאן הוספה קטנה, וללמד על הכלל כולו יצא, שכל המערערים אינם נתלים בטענה אמיתית שיש בידם, להכחיש את היחוס, אלא כפי שכבר כתבתי נתלים במערערים הקדומים שהיה להם אינטרסים שונים⁴¹, בא וראה מה כתב ראש המערערים הרימ"ט במאמרו בקובץ ירושלים – ג תעודות לתולדות ר' יהודה זרחיה אזולאי וכה כותב שם וז"ל: "ר' יהודה אזולאי רצה, כנראה, להתייחס על משפחתו של הרב חיד"א (חיים יוסף דוד אזולאי), ועל כן הוסיף לשמו גם את השם זרחיה, שמו של אביו של הרב חיד"א, ואף קרא שם בנו חיים יוסף דוד על שמו של הרב חיד"א", עכ"ל, הרי שהחליט ע"ד עצמו בלי שהביא מקור לדבריו, לבאר טעם הוספת השם זרחיה, ורצה ע"י זה להשחיר ולבזות פני הריז"א, וכן כתב הרב וועקנן בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז (הערה יב) שלהשערות של הרימ"ט אין על מה לסמוך, אמנם בספר קנין הגוף עמוד י"ז כותב ששאל את יהודה בן ר' משה אזולאי, טעם להוספת השם זרחיה, והשיב לו כך וז"ל: "ואמר לי ששמו יהודה, אך זה שתי שנים בהיותו באחת מערי אדום כינה שמו זרחיה, יען דבערי אדום שונאים למי ששמו יהודה, ויהי מאז בואו לארץ מצרים, לא היה חותם כי אם בשם יהודה, וגם בעליה לס"ת לא היו קוראים אותו כי אם בשם יהודה לבד...", עכ"ל, (זה היה ביום שלישי י"ג לחודש אייר שנת תקע"ה), חזינו הטעם למה הוסיף לעצמו את השם זרחיה, ולתוספת חיזוק שהכוונה אליו, משום דאיירי שם לענין נתינת גט וכך כתוב שם "גירש דמתקרי יהודה בן משה (אזולאי) את ארוסתו חנה .. ברת אברהם (ברכה) בגט כריתות", עכ"ל, ובאזערות הריז"א הנמצאים בספריה הלאומית, יש ספר שבכריכתו כתוב כך

³⁸ וכאשר כתבו מכתבי המלצות לשליחותו לחז"ל לגיוס כספים, הכתירוהו בתואר "מגזע חכמי קשטיליא", עיין בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז הערה קג, כפי הנראה הסיבה לכך היא, שגם במכתבי השליחות של הרחיד"א מתייחס אחרי חכמי קשטיליא, לכן העתיקו לנכדו את המינוי עם התארים, שהרי מוצאו של הרב חסד לאברהם הוא קשטיליא, לפני שהיגר לפאס, ובדורם היה לזה חשיבות גדול להתייחס אחר יחוס זה [גדולי הראשונים], וגם הרחיד"א התייחס אחריהם, והזכירם פעמים רבות.

ויש להוסיף ולומר שמצאנו הרבה הסכמות באותו דור שקראו להרב חיד"א בשם "הרב אזולאי" (אינו יודע מאיזה שנים נתפשט התואר "הרב חיד"א), בקול קורא שהתפרסם בעיתון חבצלת (עיין מסמך 13) מופיע שם ההתייחסות להרחיד"א בתואר הרב אזולאי.

³⁹ אלא אינטרסים שונים ומשונים, וכל מאווים היה לחפש חסרונות ולהשחיר פני הריז"א, ולא כאן המקום להאריך, ועל אף שאליבא דאמת היינו צריכים לפרסם מה עמד לנגד עיניהם בכתבם את מאמרם.

⁴⁰ ובלתי אפשרי לבוא לאחר 80 שנה כשכבר אין אנשים אשר הכירו את הריז"א ולומר, מדוע לא מצאנו שהריז"א כתב על הרחיד"א זקני.

⁴¹ שמא תאמר על גמרת הרש"ס סמכו [לפי הבנתם, שהריז"א רכשו מיורשי הרחיד"א], גם זה אינו, עיין במאמרו של הרב וועקנן הערה קט"ז שכותב שם וז"ל: "אמנם עצם הקנייה אינה סתירה לאפשרות שהוא נכד", הרי ברור שלא ע"ז סמכו.

יסכר פי דוברי שקר – יחוסו של הריז"א למרנא הרחיד"א

"קניתי מגיסי יעקב ב"ר אברהם ברכה", ומילת גיסי מחוק, הרי שבוודאי הכוונה אילוי, הרי להדיא חזינן שכל המערערים עמד לנגד עינם מטרה אחת והוא להשחיר את פני הריז"א, ואפי' בהמצאת דברים שלא היו מעולם.

וממשיכי דרכו אחריו, הרב ש. מ. ד. וועקנין כותב במאמרו כך וז"ל: "כמדומה שגם רבי יוסף חיים דוד (בן ריז"א) לא הזכיר יחוסו להרב חיד"א, "עכ"ל, ומכוח זה ברצונו להוכיח שהריז"א אינו נכד הרחיד"א, ואשר על כן מתבקש שכאשר יוכיחו לו שהרב בכור חתם את עצמו כנכד הרחיד"א, היו צריך לבוא ולומר "אמת טעיתי", אך לא כך הם פני הדברים, וזה לשונו של הרב וועקנין במכתבו בתאריך אור לל' ניסן תשע"ז, וכה כותב: "בקשר למכתב ר' בכור לפקא"מ, כתבתי שיש קושיא חזקה למה במכתבים האחרים הוא לא כתב את היחוס לחיד"א. וע"ז כתבתי יישוב שזה מעשה ידי הסופר. ואז התעורר הכותב שם שזה לא נכון כי הוא בעצמו היה סופר, (ואח"כ הוכיחו להרב וועקנין שהרב בכור חתם בכתב ידו על המכתב, וכותב שם בחתימתו "חוסר מגזע רב חיד"א וחסד לאלפים ואור החמה" א.ה.א.). ולא חלי ולא מרגיש, שמה שכתבתי שזה מעשה ידי הסופר, הרי זה יישוב על הקושיא החזקה (שימו לב ללשונו "קושיא חזקה"? א.ה.א.) ולימוד זכות, ואם הוא דוחה את התירוץ, אז נשארים עם קושיא חזקה ולא נעימה, "עכ"ל. הרי שע"ז רצונו לומר שאף שבחותמת הרב בכור מופיע יחוסו, אין זה נכון, ומחפש כביכול לימוד זכות על ה"קושיא החזקה" לומר "שלא היה זה מעשה הרב בכור עצמו", אלא מעשה ידי סופר, וכל כך על שום מה? על שום ששם לנגד עיניו מטרה אחת ויחידה להכחיש את יחוסו של הריז"א להרחיד"א, למרות שאין בידו שום הוכחה (כלשונו "קושיא חזקה") או ראיה לכך, ורוצה לומר בכל מחיר, (ואפי' ע"י סילוף דברים), שהרב בכור כתב סתם דברים שאינם, ולא חלי ולא מרגיש שחושף את פרצופו האמיתי⁴², והרי זה בנין אב ללמד על הכלל כולו יצא, שביד המערערים אין באמת שום סיבה נכונה להכחיש את היחוס, ורק אינטרסים שונים, אשר כל טעדיקי כשר וישר בעינם. ירא הציבור וישפוט.

כה דברי הכותב המצפה ליציאת האמת לאור עולם

5805381@gmail.com

גב. ניתן ורצוי להפיץ, ולהעתיק לצורך הפצה, למען ידעו דור אחרון.

⁴² כמו כן במאמרו בקובץ עץ חיים באבוב ט"ז הערה פ"ו \ קי"ג כתב כביכול את כל האופנים שבו אפשר לנסות לייחס את הריז"א להרחיד"א, ורק אופן זה שאמו היתה נכדת הרחיד"א לא כתב, על אף שהזכיר שאולי זקינו של הריז"א הרב דוד או אשת זקינו מתייחסים להרחיד"א, ונתן הרגשה כאילו ניסה בכל כוחו ליישב את קושת הייחוס, שאפי' נכד דרך בת לא יכול להיות, אבל זה שאמו, אשת הרב משה, יכולה להיות נכדה העלים מעיני הקורא.